

Itä-Suomen hovioikeus

Presidentti Pertti Nieminen

LAUSUNTO
HALLINTOVALIOKUNNALLE

3.5.2018

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä 31/2018 vp

Viite: Hallintovaliokunnan viesti 20.4.2018

HALLINTOVALIOKUNNALLE

Hovioikeus esittää kunnioittaen valiokunnalle seuraavan lausuntonsa hallituksen esityksestä laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Lausunnossa keskitytään tuomioistuimiin.

1. Hovioikeuden kantaa esitykseen

Hovioikeus on 30.11.2017 antanut lausunnon hallituksen esitystä edeltäneestä työryhmän mietinnöstä laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 52/2017). Siinä hovioikeus on ottanut sen kannan, että lain soveltamisalaa ei ole perusteltua ulottaa rikosasioiden käsittelyyn tuomioistuimissa. Kantaa on perusteltu sillä, että henkilötietojen käsittely perustuu prosessisäännöksiin sekä asiakirjojen julkisuutta ja tietosuojaa koskeviin säännöksiin. Julkisuuslainsäädännön ja henkilötietojen suojan suhde on epäselvä. Valmisteilla oleva tietosuojasäännösten uudistaminen ei selvennä tilannetta. Lisäksi on kiinnitetty huomiota siihen, että yleisten tuomioistuinten lainkäytön tietojärjestelmät ovat uudistettavina AIPA-hankkeessa ja että siinä yhteydessä myös tietoturvan ja -suojan kysymykset on ratkaistava. Lausunnossa on myös katsottu, että lakiesityksessä jää epäselväksi, miten ja missä suhteissa lakia sovellettaisiin tuomioistuimissa, mikä olisi Tietosuojaviraston ja tietosuojavastaavan rooli tässä yhteydessä sekä miten rekisterinpitäjälle kuuluvat tehtävät ja vastuut jakautuisivat tuomioistuinten ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa.

Hovioikeuden hallintovaliokunnalle nyt annettava kanta poikkeaa edellä olevasta. Hovioikeus pitää esitystä perusteltuna ja kannattaa sitä jäljempänä mainitun huomautuksin. Kannan muuttamisen keskeiset perusteet ovat seuraavat.

Tietosuoja koskeva lainsäädäntö on tarkoitus uudistaa kokonaisuudessaan esityksen perusteluissa selostetuista syistä. Henkilötietolaki esitetään kumottavaksi 28.5.2018 voimaan tulevaksi esitetyssä uudessa tietosuojalaissa. Tämä laki on yleislaki, joka ei anna riittävää ohjeistusta henkilötietojen käsittelyyn ja suojaan rikosasioiden käsittelyssä tuomioistuimissa. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta eivät myöskään vastaa sanottuihin tarpeisiin riittävässä määrin. Henkilötietojen suojaa koskevat säännökset eivät anna selkeitä vastauksia, miten henkilötietojen suojan ja julkisuuden kanssa on toimittava rikosasioissa asian käsittelyn eri vaiheissa ja eri toiminnoissa. Yleisten tuomioistuinten tietojärjestelmien uudistaminen AIPA-hankkeessa toteutuu vasta usean vuoden kuluttua – valmistumisen määräaika päättyy 11/2021 – ja edellyttää siinäkin perustanaan selkeää lainsäädäntöä myös henkilötietojen suojasta rikosasioiden käsittelyssä tuomioistuimissa. Henkilötietojen siirtämisestä kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille on tarpeen säätää selkeästi ja kattavasti. Näin ollen on tarpeen säätää nykyistä asiantilaa korjaava laki, vaikka Euroopan parlamentin ja neuvoston niin sanottu rikosasioiden tietosuojadirektiivi 2016/680 ja yleinen tietosuoja-asetus 2016/679 eivät edellytä erillistä kansallista säätelyä henkilötietojen suojasta rikosasioiden käsittelyssä.

2. Säädetävän lain ja muun lainsäädännön välinen suhde

Hovioikeus kiinnittää huomiota säädetävän lain 2 §:n 1 momentissa ilmi tuotuun lain toissijaisuuteen muihin lakeihin nähden sekä suhteeseen lakiin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa. Näiden lakien asettamat vaatimukset henkilötietojen käsittelylle näyttävät olevan keskenään eroavaiset. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 §:n mukaan oikeudenkäynnin perustiedot, kuten esimerkiksi asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot, ovat julkisia. Nyt säädetävässä laissa tulisi käydä selkeästi ilmi se, miten säädetävä laki vaikuttaa oikeudenkäyntiasiakirjoista ilmenevien tietojen julkisuuteen. Esimerkiksi säädetävän lain 12 § asettaa uusia vaikutuksia henkilötunnuksien käsittelylle, joiden yhteys nyt voimassa oleviin lakeihin ei ole yksiselitteinen. Mikäli tarkoituksena on muuttaa voimassaolevaa oikeustilaa ja soveltamiskäytäntöä, nykyiset oikeudenkäyntiä koskevat lait ja uudet lait tulisi säätää yhdenmukaisiksi.

3. Rekisterinpitäjän määrittely

Lakiehdotuksen 3 §:n 1 momentin 6 kohdassa määritellään rekisterinpitäjä. Perusteluissa ei selvennetä tarkemmin, tarkoitetaanko tällä tuomioistuimia. Näin asia ilmeisesti on. Asia on syytä selvittää. Sillä on nimenomainen merkitys siitä syystä, että lakiehdotuksessa asetetaan rekisterinpitäjälle perustavaa laatua olevia velvollisuuksia tietosuojan määrittelyssä ja käytännön toteuttamisessa. Lakiehdotuksen 3 luvussa rekisterinpitäjälle asetetaan velvollisuus tehdä tarvittavat tekniset ja organisatoriset toimenpiteet henkilötietojen lainmukaiseksi käsittelemiseksi. Tällaisten tehtävien suorittamiseksi vastuunjaon tuomioistuinten ja Oikeusrekisterikeskuksen välillä pitää olla

selkeä. Ei ole tarkoituksenmukaista, että yksittäiset tuomioistuimet ryhtyvät tekemään perustavaa määrittelyä ja sen mukaista toteuttamista ilman yhteistä koordinoitua ja vastuutahoa. Kysymys on myös taloudellisista ja henkilöresursseista.

4. Henkilötietojen käsittelyn erottaminen toisistaan

Lakiehdotuksen 8 §:n 1 momentin mukaan rekisterinpitäjän on erotettava tarvittaessa ja mahdollisuuksien mukaan selvästi toisistaan henkilötiedot, jotka koskevat käsiteltävän asian kannalta eri asemassa olevia rekisteröityjä.

Pykälän 2 momentin mukaan tosiseikkoihin perustuvien henkilötietojen erottamiseksi henkilökohtaisiin arvioihin perustuvista henkilötiedoista on toteutettava kaikki kohtuulliset toimenpiteet.

Esityksen perusteluissa viitataan tietosuojadirektiivin 6 artiklaan ja 7 artiklan 1 kohtaan. Esityksessä ei käsitellä, mitä säännökset merkitsevät tuomioistuinten tietojärjestelmissä ja toiminnan organisoinnissa rikosasioissa. Hallintovaliokunnan mietinnössä on tarpeen ottaa kanta siihen, mitä säännökset tosiasiallisesti merkitsevät rikosasioiden käsittelyssä tuomioistuimissa sanotuissa tarkoituksissa. Tämä voi johtaa tietojärjestelmissä tehtäviin muutoksiin ja käytännön toiminnan uudelleen järjestelyihin henkilökunnan koulutuksineen. Sikäli kun tarvitaan muutoksia tietojärjestelmissä ja koordinoitua koulutusta, asia on tarpeen hoitaa yhteistyössä tuomioistuinten, oikeusministeriön ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa.

Henkilötietojen tallentamisessa, suojassa, salassapidossa, julkisuudessa ja tietojen antamisessa erityisesti rikosasioissa on epätietoisuutta ja epäyhtenäistä käytäntöä. Kysymys nousee esille myös siinä, miten toimitaan eri asemassa asiassa olevien kohdalla, ja henkilötunnuksen tunnusosan kohdalla. Kaikista näistä on tarpeen saada lakiin selkeät säännökset.

5. Tietosuojavastaava

Lakiehdotuksen 38 §:n 1 momentin mukaan rekisterinpitäjän on nimettävä tietosuojavastaava. Hänen tehtävänsä ei 40 §:n 2 momentin mukaan kuitenkaan ulotu lainkäyttötoimintaan. Tuomioistuimissa on lainkäyttöasioiden lisäksi myös oikeushallinnollisia ja muita hallinnollisia asioita.

Valiokunnan mietinnössä on tarpeen selvittää tietosuojavastaavan tehtävänkuvaa siinä mielessä, mitä tarkoitetaan lainkäyttötoiminnalla. Jäävätkö tietosuojavastaavan tehtävien ulkopuolella kaikki lainkäyttöasiat; myös esimerkiksi ratkaisun antamisessa asianosaisille ja muille; henkilötietojen julkisuus ja suoja ja näiden tekninen toteuttaminen.

6. Muutoksenhakujärjestys

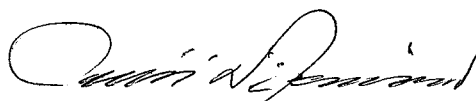
Hovioikeus kiinnittää huomiota laissa säädetyn muutoksenhaun suhteeseen tuomioistuimessa vireillä olevan oikeudenkäynnin aikaisten henkilötietojen käsittelyyn. Tuomioistuimen tehdessä henkilötietojen käsittelyä koskevan ratkaisun oikeudenkäynnin aikana, saattaa olla tarkoituksenmukaisempaa, että muutoksenhakutie määräytyy yleisten tuomioistuinten normaalin muutoksenhakujärjestyksen mukaisesti. Tällöin keskeneräiseen oikeudenkäyntiin liittyvä kysymys ei siirtyisi hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Mikäli tällaiseen järjestelyyn päädytään, tulisi muutoksenhakumenettelyä selventää säädettävässä laissa mahdollisimman yksiselitteiseksi. Esimerkiksi säädettävän lain 57 §:ssä käytetty ilmaisu ”jollei asia ole vireillä tuomioistuimessa” on monitulkintainen.

7. Voimaantulo

Laki on ehdotettu säädettäväksi tulemaan voimaan 6.5.2018 esityksessä esitetyistä syistä.

Tuomioistuimille lakiehdotuksessa asetettujen uusien velvollisuuksien mukainen perusjärjestely vaatii suunnittelua, koulutusta, toiminnallista järjestelyä ja todennäköisesti myös muutoksia tietojärjestelmissä. Näiden asianmukainen hoitaminen päätyön ohella vie aikaa todennäköisesti muutaman kuukauden. Jos muutoksia on tehtävä tietojärjestelmiin, nämä ja niiden tekemisen jälkeinen koulutus vienevät sanottua pitempään.

Tietojärjestelmien muuttaminen edellyttää rahoitusta. Tietosuojavastaavan tehtävien hoitaminen ottaa osan tuomioistuinten henkilöstöresursseista tietosuojatehtäviin. Tietosuojan uudet vaatimukset koulutuksineen lisäävät hieman työkuormaa ja kustannuksia.

Presidentti Pertti Nieminen